

№ 80 (7877) ☆ 1995 сыл от ыйыа 8 күнэ. Суббота ☆ Сынната—441 солкуобай

CHA.

КЫРАТЫК КЭННИБИТИН ХАЙЫҢАН КӨРДӨХХӨ

Олохтоох уулары туһаныы туһунан Саха Республикатын норуотун хайаайыстыбатын үтүөлөөх үлэһитэ Д. Н. Лаварев «Саха олох» хайыат 1989 сыл ахсынньы 2 күнүнээһи нүмэригэр суруйбута. Ону оҥон Таатта уутун Сутулаанынан, Туман алааһынан Улуу Сыллыгыга аҕаларга эппитэ. Онтон «Үйэ аһара оҕуйбатах үлэ» диэн тоболоох ыстатыйаны П. Т. Аржаков хайыат 1990 сыл тохсунньу 9 күнүнээһи нүмэригэр баччэттэппитэ. Онуоха Таатта үрүгүн биллэһи сиринэн (Ыйыл уу кэлбит суолунан) быһарга эппитэ. Эмиэ ити сыл муус устар 12 күнүгэр Д. Н. Лаварев Таатта уутун П. Т. Аржаков этигинэн аҕаларга собуллан ыстатыйа баччэттэппитэ. Ол кэминтээн 1992 сыл муус устар 30 күнүгэр М. Н. Сибиряков, 1993 сыл сэгинньи 25 күнүгэр Д. Н. Лаварев улахан ыстатыйалара баччэттэммүттөрө, Олор кыра соҕус өйдөсөөт өрүттэрдээх этиэлэр да, уопсай ич хоһоонноро олохтоох уулары хайааныы туһунан сүрүлүбүттэра, Онтон 1993 сыл ахсынньы 2 күнүгэр «Адыас кырдыгынан эттэххэ» диэн тоболоох М. Н. Сибиряков ыстатыйата тахсыбыта.

Удус кинини уулуур туфунан ити курдук санаа агастаныта үгүстү барбыта, мөңкүөрдөр да баалдыра. Дьон санаата араас буоллаа дин, ким кими ойуура эбэтэр өйөөбөтө көндү. Онон олору барытын эрийдиксини барар наадата суох. Мөңкүөртөн таба суол төбүзлэр. Бастаан төһө дэбаны тыд тылларыгар киирсэбэт курдук буолбуттарын өһин, кэлин халдарыта дакаастаһан биир санаага кэлэллэрэ, сөргөөх суолу тайаналлара эһиз баар буолууччы. Очтобута кэлин биер өйүгөн-санаанан үлээзөччилэр. Биллэхэ да өмүк өтэ.

М. Н. Сибиряков Чурапчыта үлэни көлөт дааны Таатта уутун эбөт бырахтары ийемтин сөбүлээби- та, үлэни тэрийсипитинэн барбыта. Ол ийин Д. П. Лазаревы кытта көпсөтиспитэ. Кырдыраастары, ме- мюратордары кытыртаан санааларын билсиптэ. Ити түмүтэр туох да үлэ барбатадын, ангардас идея эрө биарын, сана тэриллэбит инициативнай бөлөх ту- руорсуунан эрө мункурдаммытын чуолкыйдаабыта. Кылабынай биричининэн хатылалар А. В. Ефремов көүлээһининэн ити болуруоһу улаханымк утарсал- лара буолбут. Оччолорго М. С. Горбачев кэмэ этэ. Онон демократия барытын быһаарара. Нэбиллэн- кыттан көгүлэ суох суотай да, гектар да сиртэ ту- тууну ыһтар, бырайыагы огорор көгүлээммэтэ. Ол ийин кулун тутарга райсовет исполкомугар Таатта уутун Чурапчы көүлүтэр түйүртэрэр туһунан болпу- роһу кылларбыта уонна ыһыһынан Хатылы нэби- ллэннэттэнтэн көгүл ылан бырайыагы огорууну са- ҕалсымрга уураахтаппыта.

Бастаган туран, хатыллар себүдэнгэрэ ивада эте.
Ол иһин элбэх дьону кытта бириднэлэи көпсөннэтэ,
канилэр санааларын билбэтэ, өйдөтүү үлэни быһ-
пытта. Онгон 1991 сыл мамы айын 7 күнүгөр Хаты-
лыга нэһилиэгинньэ уопсай мууннабык кытырбыттара,
Ону М. Н. Сибирников бэйэтэ салайбыта, дакылааты
оворбута. Оноо уу Чурааччы бүөлүтөр киридьиктэ
эрэ 7 тыһысыкта киһини быһыһыр кыактаабыт. Аана

алаага, Тумунахтаахтар күөл буолайнар Хатылы тө-
һүдүгүн айылтата түрүсүхтөөлөрүн этэн туран, бы-
һыты тутарга, хоруулары астардарга сөбүлэннэ-
рин бээрэллэригэр көрдөсүтэ. Күүтүлүбүтүн кур-
дук улахан көлсөгүнүлүөх муһунах буолбута.

Олно олус ыштынарарылаахтан, донго тийимтиэтин Николай Саввич Соловьев, Петр Васильевич Парфенов, Алексей Петрович Попов, Петр Тимофеевич Аржаков уо.д.а. эппитэрэ. Салты Илья Яковлевич Чичигинаров, Иван Львович Говоров урут утарса сыдыбыттара сыматын биллэн турар, бырайыагы сөбүлүүдэлэрин уюуна бу кэскиллээх үлэ муоһатын Макамы Николаевич бэйэтэ тутарытар эппитэрэ. Хас да киһи сөбүлөөбэттарын биллэрбиттэрэ. Ити курдук муоһаһынан кыйан, Таатта үрөх сүһүбүтэр "Аана алааһын кирбиитигэр быһаты тутарга сөбүлөөбүтэ дэн уураах ылыллыбыта.

Көгүл баар буолбута. Аны бырайыагың өтөрүрү наадата тирээбитэ. «Ростипроизхоз» бырайыактык институтта 3-4 сыла суох бүтүрбэтэ чуолкай. Онон мелиоратор П. П. Макаров салайааччылаах «Угү» диген бырайыактары өтөрүр кыры тэрилтэни тэрийэ охсубуттара, исполком уураадынан үбүлээбиттэре. Аны алаастар кирбиңлэрин тобута тэптэринин боруу-баалааһын наадата тирээбитэ. Ол иһин Тазачинов салайааччылаах «Варыяпрому» кытта Хаамыйада боруубаалааһын дэлбн тэптэринин ыытарга кэпсэминтэре. Онтукалара табыллан Тазачиновтаагы кытта Таатта уонна Динпэлээх икки ардыларынаагы кирбиңлэри тобо тэптэрэргэ дуосабыр түһэрсиндирбитэ.

Того тэглэрийн 1992 снл зуушгу уонна зулун тутар нндарга ыштарга, онуоха днри бырайнагы Макаровтаах бэлэм онгорото, кирбнндэр гылдарын солоон, ыраастаан бэлэмннргэ сүбэлэспнттэрэ. Онон үбэ суналлык булуудан райсовет исполкома «Якут-водмелнворацнн» холбоуук ПМК-тын кытта быһыты онорууга дуогабар гүһэрснбнтэ. Быраймак күһүн балаан ыйын эргэтигэр бүппүтэ, онон быһыт балаан ыйын 29 күнүттэн анныыллан сир тоугуута снтариллнбнтэ. Кыһыннар алаастар кирбннлэра солооммута. Ол нннн тодо гэлтэрэр үлэлэрэ саас кэмннр сабаламыннттара уонна кэмннр бүтэрнлнбнттэра.

Ити үлэлэр М. Н. Сибиряков бичэчмы дитылыты нан ытыылдыбыттар, үбө даһаны хайа сатарарынан, табылларынан буулдубута. Ол иһин быйылгы халаан уутун тутан хаалдыбыт. Көйнөрү туруоруурунан оро муһурдаммыттар, үлэни «бартыһааныны» ыттарбатахтара буоллар, бу идея быйыл даһаны олоххо киирэрэ биллибэт этэ. Онон улус киниз уулаһымыттар Д. П. Лазарев, П. Т. Аржаков, оччотообу салайааччылар М. Н. Сибиряков, А. А. Захаров, Т. В. Ноев үтүөлэр-өһөлөрө олус улахан, кинилэр нэһилиннэ кыһалбатын таба өйдөөбүттэрэ, ол иһин үлэни хайа сатарарынан, табылларынан ыта сатадыттар. Ити түбүктээх үлэлэр түмүктээх буолбута үөрүүлээх уонна махтааһа.

С. АЛЕКСЕЕВ

УЛУУ КЫАНЫ 50 СЫЛЫГАР

УУС СҮӨДЭР

Кинн-Кыайына үбүлүөйүн олус катэһэрэ ди, ыла-
йан тийибэтээрэ. Баара буоллар, байобуой доботтору-
наан, хаан-уруу дьомнорунаан үөрэ-көтө бэлэтиэ
этэ.

Хаанагынхантай эбитэ буолла, Толой Дьэчинмэгэ хоту өртүгэр Лоскинар дивэ дьон олохбуттар. Уоллаах кыыс өбөлүрүн Толой начальнай оскуолатын бүтэртэрэн баран, Чурапчыга көһөн кирибэттэр. Манна уоллара Сүөдөр «Кыһыл үлэ» промартыналга үлэбэ кирибитэ. Артыал дьэно кирипиччэ үктүүлэ-ра, ылтаһанынан биздэрэ, баалынай, суунар таас оттороллоро, аатаны уулаларан баахыла тимирэ ку-таллара, атах талаһын тигэлдэрэ, маһынан уһана-лара Уһанар бэстэрин Амаһа кириэн бэйэлэрэ бэлэмниһилэрэ, илиилэринэн хайытан хауһаһын, бу-руус оттороллоро, Оччолорго очоһулуубут көнө-лэ-рийэ оскуоллара, ыскааптар, ыскаамыһкалар, кири-һилэтэр, пьарталар бидигин очо-манна бааллара ол-сумалар үлэһиттэрэ чахчы даданан идэлэрин баһы-лаабыт, чыг тутуулаах үтүөкэн уустар буолалларын көрөһүһүмүр.

Эдэрсэн Федор Лоскин кирмисчээ үктээниниттэн сабалаан, сийн холхотарга оо үлэтнэг табаарылла. табаарылла, тимир ууһуан, нас ууһуан табаарыллаахтын үлэлзөбитэ. Сүрэхтээх, үлэбэ дыбурдаах уус Сүдэри артыал салалтата Дьовуускайга эстэлээр сээргэн баригэдыирын курсугар үөрэттэрэ ыппыта.

Үөрлэйн калэн баран таваармыслаахтык үлэлэлби-
тин бэллэсэн Дьонуускай куоракка үлэ бастыһа-
рын сүүрүтүгэр ыһыһытара. Онко иһирэн Сыллан-
тап төрүттэх Александра Дьяконовалын «Туйгу-
улаһы» дикт түөсө анныһар бэллээн нэбараа-
далааһытара, радионан тыл эппиттэра.

Федор Васильевич Аба дайду сэрлэнгэр, пром-артыалыг үзэли сэлдхэн 1943 сэлдхэн саас ыгырыллыбыта Армица Забайкальскай уогурун 67-с стрелковой подбатыгэр түбэслитэ, 22 саастаах күөгэйэр күнүгэр сэлдхэр, бөбө-тада эдэр кийини атырдах ыйыгэр днэри байыаннай дыалада үөрэтэн баран, 368-с минометнай рота минометчыгынан алаа-быттара, 82 мм оруудууяны гуттарбытара. Бу ро-тада 1945-сэл сайынмытар днэри сулуусалаабыта, байыаннай дыала кистөлэнгэрнэгэр ууулулубута, лангити кыраныксыс хамсаабат харабылын быһмы-тынан сэлдхэбыта.

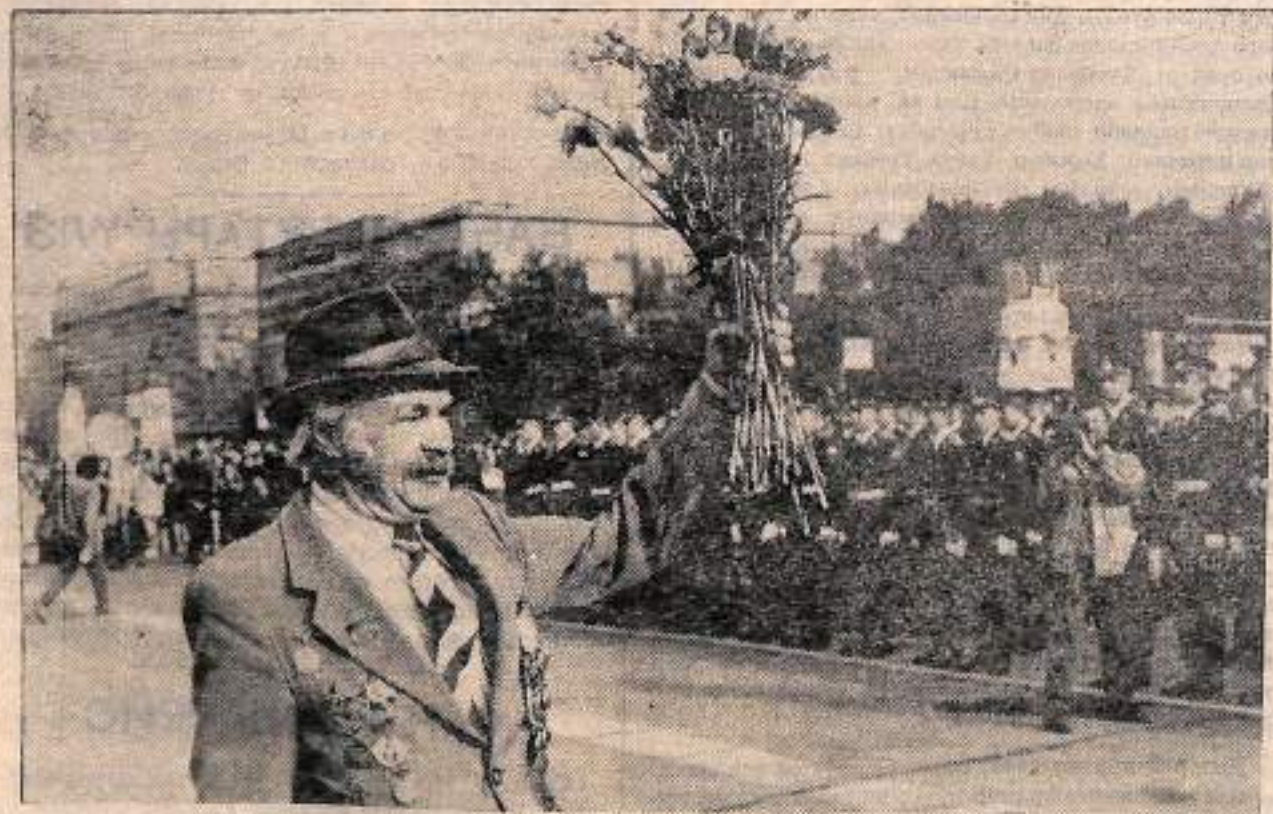
Сайын атырдах ийхэттан минометын сүтэн соһон милитаристскай Японияны утары сэрингэ тыйылынчалан биэрэстэлээх бохуонка түрүмүтэ, Ийгэ чугаһыар көмгэ Монголия истигэртэрин, нумах куйаардарын, үрдүн хайалары сатыы уугурдаан тийгэн, тоһо да аһылах хонуктаадын иһин, хабыр хапсыһыта көрбөтө. Сэрин дигэн сэрини, манна даһанн үтүс өлүү сүтүү тахсыбыта, Федор Васильевич бигирдэрибиккни босхолоһонуга дьоппуон ыстыгыгар куһахатын хайа астарбыта. Тоһо да ыра бааһыры аатыран госпитальга сытан энгэмэстэрин иһин, баһар, онтон сылтаан өрдө баһайы харабынан көрбөт буолаахтаабыта буолуо. Кыайыи көнниттэн Забайкальска төһөн көтөн Федор өссө бигир уһун сыл ыраныһса харабылаабыта. Онтон дьэ 1946 сыл бэс ыйыгар босхолоһон, от ыйыгар Чураңчытын булбута.

Кэлээт промартаалга үлэбэ кирибигэ, Уруккутун курдук кыайымлаахтып үлэлип сымдыан Мугудай кыһынан Спицева Матрена Ефимовнаа кэргэн ылан Мугудайга көһөн тахсыбыта, Манна кэлэн тутуу биригээдэтигэр киирэн сага тутуллан эрэр Маралааны бөлүүдөгөр элбэх дьэни, сааа огуоланы, араас тутуулары тутуспута. Сүрүн үлэтин быһыыгар уран тарбахтаах Уус Сүүдэр элбэх илал түһүгүн арааматын холуодатын, аамын оһорбута.

Холхостар бэйлэрэ өрмүсүнүүр мастарысмай-
даныахтарыттан Федор Васильевич тигир ууһунан
элбэх сыд үлэлэн, нэһитиэн ыччаттарын уһанарга
үөрэллэ. Бу идэтин хараһынан көрбөт буолан эрэ
баран бырахпыт. Сирийиэн көрдөххө, бөһүөлөк ма-
лын айыы кини оҕобутун булуохха сөл. Ол курдук
уһунуук уюуна дыһылардаахтык дьонно туһалыыр,
үтүөнү эрэ оҕорор баһаан олорбута бийиги биһр
дойдулаахпыт Ф. В. Лоскин.

Ветеран оловун кына огдообото Матрена Ефимовна уонна алта оҕото, синаһыра, хос синаһыра салгыыллар. Сынна Иван Лоскин эһэти тилэһин элэһип сиритэр Забайкалье Бахтатыгар сулууспалыы сылдьар. Эһэтин олугунааҥ бука, хаста да үктөнөн аастаҕа. Эдэр киһи эһэтин сүрүн дьарыгын—уус идэтин даҕаны салгыыра буолуо.

Татьяна ЗАХАРОВА

СНИМOKKA: Ада дойдуну нэмүсүүр сарин биңг ветерана, младший политрук Е. Дубровский наарыс тодоонун бууратын ортогунан Брестан Москвада

дизри бейобуой суолу ааспата, онтон ол Москвадан
Венага дизри салбазмьта.

И. Чоховелидзе фотота (РИТА—ССТА).

Роман САВВИН,
РСФСР норуотун үөрэдиритин туйгуна.

Роман САВВИН.

